

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Prevence kyberšikany u žáků 2. stupně na ZŠ

bakalářská práce

Autor práce: Tereza Štoberová
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Vedoucí práce: Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 16. 8. 2013

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o prevenci kyberšikany na 2. stupni základních škol. Na úvod se práce zabývá šikanou jejími formami, varovnými signály, vývojovými stádii a účastníky. Na tento celek navazují základní informace o kyberšikaně, o jejích typech, prostředcích a kyberagresorů. Důležitou součástí práce je prevence. Definice prevence, realizace prevence šikany, kyberšikany a na závěr samotná prevence kyberšikany. Šikana je projev agresivního jednání a jejím cílem je oběti fyzickým či psychickým způsobem ublížit. Kyberšikana je jednou z forem psychické šikany a jejím cílem je taktéž oběti jakýmkoli způsobem ublížit. Kyberšikana není trestným činem avšak svojí skutkovou podstatou naplňuje jiné trestné činy. Prostředkem kyberšikany mohou být e-maily, fotky či videa, sociální sítě, mobilní telefony a textové zprávy.

Cílem prevence rizikového chování je předcházení nežádoucích jevů. Škola a školská zařízení jsou povinna zabezpečovat prevenci sociálně patologických jevů. Podporou pro školy je kromě školského zákona zejména Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Důležitou součástí dokumentu je nástin, jak by měl vypadat Školní program proti šikanování. Nedílnou součástí školy je metodik školní prevence, jeho činnosti můžeme rozdělit na poradenské, informační, metodické a koordinační. Na celkové prevenci kyberšikany by se měli podílet škola, rodina a žák.

Praktická část byla zpracována kvalitativním typem výzkumu, metodou dotazování, technikou polostandardizovaný rozhovor. Na výzkumu se podílelo 5 základních škol. Rozhovory byly realizovány se žáky z každé školy a s metodiky školní prevence. Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem se realizuje prevence kyberšikany u žáků na 2. stupni základních škol a jaké je povědomí těchto žáků o kyberšikaně.

Na všech oslovených školách, se na prevenci sociálně patologických jevů podílí nejvíce školní metodik prevence. Nadále s metodiky školní prevence spolupracují výchovní poradci i ostatní pedagogové. Školy spolupracují v rámci prevence i s externími organizacemi a orgány, zejména tak s městskou policií. Nejčastěji probíhá

prevence formou přednášek a v předmětech jako jsou Výchova ke zdraví a Výchova k občanství. Pouze na jedné ze škol probíhají pravidelně jednou týdně třídnické hodiny, ve kterých je zahrnuta i prevence sociálně patologických jevů. Na čtyřech školách absolvují i ostatní pedagogové vzdělávací kurzy či semináře v oblasti prevence sociálně patologických jevů, pouze na jedné škole tyto kurzy a semináře navštěvují pouze metodici školní prevence. Poprvé se metodici školní prevence o problematice kyberšikany dozvěděli převážně z médií, nebo při studiu na vysoké škole. Na všech oslovených školách, se realizuje prevence kyberšikany zejména na 2. stupni. Prevence kyberšikany probíhá také v rámci hodin Informatiky a v již zmiňovaných předmětech. Dále mají školy zkušenost i s tzv. Peer programem. Pokud jde o zájem žáků o tuto problematiku, tři metodici prevence se domnívají, že téma více zajímá mladší žáky, přitom pouze na jedné škole probíhá prevence kyberšikany již na 1. stupni. Nejvíce informací mají žáci ze školy, část i od svých vrstevníků. Každý z dotazovaných metodiků má zájem i do budoucna spolupracovat s externími organizacemi, jako největší problém vnímají nedostatek finančních zdrojů, ze kterých se platí právě externí organizace.

Žáci byli dotazováni na jednotlivé příklady kyberšikany dle typu činu. Všichni žáci se shodli na obtěžování, happy slappingu a pomlouvání. Někteří jako kyberšikanu naopak nevnímají předstírání a prozrazení. Nejméně žáci vnímají jako kyberšikanu, když někdo někoho vyloučí neprávem z jakékoli diskuze, chaty či skupiny na sociální síti a to, když se někdo vydává za přítele a následně zveřejňuje jeho tajemství či citlivé informace. Žáci také věděli o prostředcích kyberšikany, nejčastějším prostředkem je podle nich internet a mobilní telefon. Autorka pozitivně vnímá to, že pokud by se žáci stali oběťmi kyberšikany, většina z nich by se svěřila svým rodičům nebo pedagogům. Pouze malá část žáků by problém řešila sama. Žáci byli dotazováni i na způsob, jak kyberšikaně předejít. Pouze čtvrtina žáků se domnívá, že kyberšikaně lze předejít tak, že si na sociální síti Facebook přidávají do „Přátel“ pouze ty, které znají osobně, nebo že je důležité vědět, jaké informace či fotky sdílí na svém profilu. Dva žáci vnímají prevenci tak, že oni sami se nestanou iniciátorem jakéhokoliv konfliktu. Žáci vnímají prevenci

v nezakládání si účtu na sociální síti Facebook, a ostatní žáky nenapadl žádný způsob, jak kyberšikaně předejít.

Vzhledem k výzkumu se autorka domnívá, že prevence šikany i kyberšikany by měla být realizována již na 1. stupni základních škol a zároveň se tak k tématu vracet i v pozdějších ročnících s rozšiřujícími informacemi o prevenci.

Výsledky práce mohou posloužit pedagogům základních škol, pro představu prevence kyberšikany a zároveň tak i rodičům a zájemcům o problematiku kyberšikany a šikany.

Abstract

This bachelor work is about a prevention of a cyberbullying on 2nd degree of primary schools. Introduction of this work deals with bullying and its forms, warning signals, evolution stages and participants. Work follows with basic information about cyberbullying, its types, means and cyberaggressors. Important part of work is prevention - definition of prevention, realization of bullying and cyberbullying prevention and in the end very prevention of cyberbullying.

Bullying is expression of aggressive behaviour and its purpose is to cause physical or psychological harm to someone. Cyberbullying is one of the forms of psychological bullying and its purpose is also to cause harm to victim by any means. Cyberbullying itself is not classified as a crime by a law but it fulfils the merits of another recognized crimes. Means that can be used for cyberbullying are be e-mails, photographs, videos, social networks, cell phones and text messages.

Goal of prevention of risk behaviour is to precede unwanted phenomenons. Schools and educational facilities are obligated to ensure prevention of socially pathological phenomenons. Support for schools, aside of Educational act is methodological guideline of Minister of Education, Youth and Physical Education for prevention and solving bullying amongst students of schools and educational facilities. Important part of this document is how should look School Anti-bullying program. Integral part of school staff is person who is responsible for prevention. Activities of prevention worker are counselling, informing and coordinating. School, family and student should participate in overall prevention of cyberbullying.

Practical part has been processed by qualitative type of research, method of questioning and semi-standardized interview technique. 5 primary schools participated in research. Interviews were realized with students and prevention workers from each school. The goal of this work was to find out how is realized prevention of cyberbullying amongst students of 2nd degree of primary schools and what is knowledge of students about cyberbullying.

School prevention workers participate most on prevention of socially pathological phenomenons in all approached schools. Educational consultants and pedagogues are also co-working with prevention workers. In order to ensure prevention schools are co-operating with external organizations and authorities, namely with city police. The most common way of prevention is via seminars and also during subjects such as Education to Health and Education to Citizenship. Only at one school is held regular class each week which includes prevention of socially pathological phenomenons. At 4 schools all pedagogues visit educational courses or seminars about prevention of socially pathological phenomenons. Only at one school only prevention workers participate at these courses and seminars. First encounters with cyberbullying had prevention workers in mass media and during studies at college. At all approached schools is realized prevention of cyberbullying, mainly at 2nd degree. Prevention of cyberbullying is also part of IT classes. Schools have experience with so called Peer program. Concerns the interest of students about this issue, 3 prevention workers think that more younger students are interested about this topic, while only at one school is realized prevention of cyberbullying at 1st degree of primary school. Most information students got from school and some also from contemporaries. All interviewed prevention workers are interested in working with external organizations in the future. They see the major issue in lack of financial resources that are used to pay work of external organizations.

Students were asked about examples of cyberbullying by type of act. All students agreed on harassment, happy slapping and defamation. Some students do not pretending and disclosure as the cyberbullying. Students see least mark of cyberbullying when someone is wrongfully removed from a discussion, chat or group in social network, even if someone imposters as a friend and then reveals someone secrets and sensitive information. Students also know about means of cyberbullying. According to them most common means are internet and cell phones. Author positively perceives that when students should become victims of cyberbullying, most of them would confide to their parents or pedagogues. Only small few of students would solve the problem on their own. Students were also asked about how to prevent cyberbullying. Only quarter of

students think that cyberbullying can be prevented by adding only those people which they know personally to friends list on Facebook and that is important to know what information or photographs they share at their Facebook profile. Two students perceive prevention in not to initiate any conflict. Some students think that prevention could be done through not to create Facebook profile. Other students could not come up with any way how to prevent cyberbullying.

According to research, author thinks that prevention of bullying and cyberbullying should be realized already at 1st degree of primary schools and also to return to this topic in higher grades with more information about prevention. Results of this work can provide pedagogues of primary schools with knowledge about prevention of cyberbullying. This information is also meant for parents and anyone who is interested about issue of cyberbullying and bullying in general.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 16. 8. 2013

.....

Tereza Štoberová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce paní Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky, a za čas, který mi během psaní bakalářské práce věnovala.

Moje poděkování patří i všem metodikům školní prevence a žákům, kteří mi věnovali svůj čas a ochotu při poskytování rozhovorů.

Obsah:

1	Úvod.....	12
2	Šikana.....	13
2.1	Formy šikany	14
2.1.1	Základní formy šikany	14
2.2	Varovné signály šikany	15
2.3	Vývojová stádia šikany	16
2.3.1	Ostrakismus.....	16
2.3.2	Fyzická agrese a psychická manipulace.....	17
2.3.3	Vytvoření jádra	18
2.3.4	Vytváření norem	18
2.3.5	Totalita.....	18
2.4	Účastníci šikany.....	19
2.5	Scénáře pro postup řešení šikany.....	20
3	Kyberšikana	22
3.1	Šikana a kyberšikana v rámci legislativy ČR	23
3.2	Typy kyberšikany.....	26
3.2.1	Kyberšikana podle typu útoku.....	26
3.2.2	Kyberšikana podle typu činu.....	27
3.2.3	Cybergrooming.....	28
3.2.4	Happy slapping.....	30
3.3	Prostředky kyberšikany	30
3.4	Typy kyberagresorů	32
4	Prevence šikany a kyberšikany	34
4.1	Definice prevence	34
4.1.1	Primární prevence	35
4.1.2	Sekundární prevence	36
4.2	Realizace prevence šikany a kyberšikany ve školách.....	36
4.2.1	Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení	37
4.2.2	Program proti šikanování	38
4.2.3	Metodik školní prevence	40
4.3	Příklady konkrétních kroků prevence kyberšikany	40
4.3.1	Škola.....	40
4.3.2	Rodiče.....	41
4.3.3	Žák.....	42
5	Cíle práce a výzkumné otázky	45
5.1	Cíle práce	45
5.2	Výzkumné otázky	45
5.3	Metodika	45
5.3.1	Metodika výzkumu.....	45

5.3.2	Charakteristika výzkumného souboru	46
5.4	Výsledky rozhovorů s metodiky školní prevence ZŠ v Třebíči	47
5.5	Výsledky rozhovorů s žáky ZŠ v Třebíči	53
6	Diskuze	58
7	Závěr	61
8	Seznam informačních zdrojů	62
9	Klíčová slova	67
10	Seznam příloh	68

1 Úvod

Tématem této bakalářské práce je „Prevence kyberšikany na 2. stupni základních škol“.

Jak z bakalářské práce vyplívá, kyberšikana je formou šikany. Podle M. Koláře je šikana nemocí skupinové demokracie. Setkáváme se s ní denně a nejen na území škol a školských zařízení ale i na pracovištích, na ulicích atd. Jedním z nejdůležitějších faktorů pro každého pedagoga, by mělo být rozeznání nepřímo varujících signálů, kterými se oběť většinou projevuje. M. Kolář taktéž upozorňuje na fakt, zda-li klasický způsob výuky, která u nás převažuje umožňuje pedagogům proniknout do vztahů ve třídě a šikanu tak odhalit.

Kyberšikana je poměrně novým druhem psychické formy šikany. Vzhledem k rozmachu a dostupnosti informačních a komunikačních technologií se stává čím dál větším problémem nejen na našich školách. Důležitou součástí prevence kyberšikany jsou základní znalosti samotné šikany. Kyberšikana se totiž od té „klasické“ šikany zas tolik neliší.

To je důvod, proč se tato práce z počátku věnuje šikaně, až na ní navazuje celek o kyberšikaně a na konci teoretické části se zabývá její prevencí.

S prevencí neboli předcházením se setkáváme v každém odvětví. Klademe na ni čím dál tím větší důraz. Tím, že dokáže společnost zajistit efektivní prevenci, dokáže minimalizovat či úplně odvrátit různé situace, které pak vyžadují větší úsilí než právě samotná prevence. Mým cílem je zjistit, jakým způsobem školy realizují prevenci kyberšikany, protože její následky mohou být stejně katastrofické, jako následky šikany. Důležité je vědět i to, jak na tyto informace reagují žáci, proto mým druhým cílem je zjistit, jaké je povědomí žáků a této problematice.

2 Šikana

„Pojem „šikana“, šikanování je odvozen z francouzského slova chicane. Tento pojem zahrnuje všemožné ponižování, obtěžování, zneužívání, vydrátání i kruté fyzické týrání.“¹

„Šikanování je takové agresivní jednání, jímž si strůjce působením fyzických či psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad obětí. Pro takovéto deviantní jednání je typické, že se odehrává v určitém sociálním prostředí (škola, internát, výchovný ústav) a v rámci struktury, s jejímž posláním je v příkrém rozporu.“²

S šikanou souvisí zvyšující se agrese dětí. Slovo agresivita vychází z latinského slova ad - gredior, jehož význam je přistoupit blízko či napadnout. V praxi to znamená, že vědomě ubližujeme nebo násilně omezujeme jiné osoby. Agresivitu lze směřovat i ke zvířatům či věcem (vandalismus). Za agresivitu u dětí nejsou zodpovědné pouze vrozené instinkty ale také média, přístup rodiny a blízkých. Rodiče by měli vždy zvážit, zda televizní program na který se dítě dívá, je pro něj vhodný a přiměřený k jeho věku. Zároveň by rodiče neměli připustit, aby dítě svým agresivním jednáním sklízelo úspěch. Dítě pak agresivitu vnímá jako nástroj k dosažení všeho, po čem touží. Z toho vyplývá, že míra agresivity u dítěte je především ovlivněna prostředím, ve kterém dítě vyrůstá (ŘÍČAN P., 2010).

Strůjcem šikany nemusí být pouze jedinec ale i celá skupina agresorů. V pedagogické i nepedagogické sféře se setkáváme s tím, že pracovníci šikanu podceňují nebo naopak mají problém šikanu rozeznat od jiných jevů. I když je pravda, že takový teasing šikanu zdánlivě připomíná. U teasingu se jedná pouze o nevinné

¹ MACHOVÁ J., KUBÁTOVÁ D., a kolektiv. *Výchova ke zdraví*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2715-8

² VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. ISBN 978-80-247-1734-0

škádlení, které bývá u dětí (nejčastěji žáků 2. stupně ZŠ) obvykle spojeno se zájmem o druhé pohlaví. Stížnosti na toto chování, zejména ze strany dívek, bývají pouze formální. Jedná se o jev, který úzce souvisí s pubertou.

Zásadním rozdílem mezi teasingem a šikanou je ten, že v případě šikany se vůbec nejedná o zájem o druhé pohlaví, nýbrž o vědomé, úmyslné a mnohdy opakované týrání jednoho či více jedinců, za použití agrese a manipulace (MARTÍNEK Z, 2009).

2.1 Formy šikany

Podle formy šikany se odvíjí její následná léčba.

2.1.1 Základní formy šikany

- a) Šikana podle typu agrese- prostředku týrání (psychická- mezi kterou spadá např. kyberšikana, fyzická nebo smíšená)
- b) Šikana podle věku a typu školy
- c) Šikana z generového hlediska (kromě chlapecké a dívčí i homofobní)
- d) Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení (školy s hierarchicko-autoritativním systémem nebo naopak s demokratickým vedením)
- e) Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů (žáci se zdravotním postižením) (KOLÁŘ M., 2011).

2.2 Varovné signály šikany

Pedagog by měl sledovat celkové klima školní třídy, tím si může povšimnout varovných signálů šikany.

Varovné signály můžeme rozdělit na nepřímé a přímé.

Mezi nepřímé signály můžeme zahrnout:

- žák nemá v kolektivu moc přátel, nebo nemá žádné, ostatní o něj nejeví zájem
- při společných aktivitách (tělesná výchova, školní projekty) při rozdělování do týmu zůstává často poslední
- o přestávkách zůstává na chodbě v přítomnosti dospělých
- žák se brání mluvit před třídou. Pokud nemá na výběr, jeho projev je nejistý a ustrašený
- působí nešťastně, smutně, nemá daleko k pláči, stává se uzavřeným
- zhoršení prospěchu, často je při hodinách nesoustředěný
- mívá zašpiněný oděv, postrádá např. školní pomůcky či je má poškozené (většinou používá nepravděpodobné výmluvy)
- jeví známky fyzického napadení- odřeniny, škrábance, modřiny

Mezi přímé signály můžeme zahrnout:

- žák je ze strany spolužáků ponižován, zesměšňován, má pokořující přezdívku a jsou na jeho účet směřovány hrubé žerty
- kritika ze strany spolužáků, zejména nepřátelským, pohrdavým či nenávisným tónem
- žák je nucen dávat věcné nebo peněžní dary
- dostává od svých spolužáků mnohdy nesmyslné příkazy a plní je
- nátlak k vykonávání nemravných či trestních činů
- oběť neoplácí nápadné chování jako jsou např. kopání, šťouchání, rány, strkání...

- fyzická konfrontace mezi zřetelně slabším a silnějším jedincem (MŠMT, Č.j. 22294/2013-1)

Pedagog by měl vždy věnovat pozornost žákům, kteří jsou nově zařazeni do třídy během školního roku. Tato skupina žáků je ohrožena tím, že příchodem do nového kolektivu se lehce stávají středem pozornosti ale i možného posměchu (ŘÍČAN P., 2010).

Oběti šikany se ve většině případů pedagogům nesvěří s tím, že jsou od ostatních napadáni. Spíše tento čin záměrně skrývají, je to způsobeno několika faktory:

- oběť se obává mnohem vážnějšího ubližování ze strany agresorů
- pocit, že si za šikany oběť může sama, jelikož si jí nechá „líbit“
- strach z vyšetřování, oběť bude muset vypovídat o věcech, na které by nejraději zapomněla, častý strach je i konfrontace s agresory za přítomnosti dospělých
- obava z toho, že vina bude svalena na ni
- nechce ztratit zbytek důstojnosti, který ve skupině má
- obava, že kolektiv bude muset opustit a v novém kolektivu se stane opět obětí šikany (MARTÍNEK Z, 2009)

2.3 Vývojová stádia šikany

Šikana má pět vývojových stádií.

2.3.1 Ostrakismus

V této fázi začíná být oběť vytlačována z kolektivu. Na její adresu jsou směřovány nadávky, posměšné přezdívky, urážky, oběť je obviňována z něčeho, co neudělala, šíří pomluvy apod. Nedochází zde k přímé fyzické agresii. Tímto typem šikany jsou především známá děvčata, která se ve třídě kolektivně „domluví“, s kým budou mluvit a koho budou naopak ignorovat. Oběť se v této fázi taktéž snaží bránit, v některých

případech to ovšem pouze vyprovokuje agresory k ostřejším posměchům a urážkám (FIELDOVÁ E. M., 2009).

Martínek (2009) uvádí tři charakteristické znaky pro ostrakismus. Mezi první patří zhoršení prospěchu oběti, s tím úzce souvisí další znak a to nesoustředěnost. Oběti často přemýšlí o sobě, jako o viníkovi, hledá na sobě chyby nebo možnosti, jak se vrátit zpět do kolektivu. Třetím znakem je navštěvování nižších ročníků, v nichž se cítí bezpečně a má pocit, že k němu někdo vzhlíží. Zde je nutné upozornit na nebezpečí, že samotná oběť může začít ubližovat slabším.

V této fázi se třída rozkládá na tři skupiny. Samozřejmě že, na oběť či oběti, na ty, co sympatizují s agresorem a jádro neutrální. Ti žáci, kteří zaujímají postoj v neutrálním jádru, dokážou pedagogovi poskytnou nejobjektivnější informace o tom, co se ve třídě děje.

Pokud má pedagog snahu se něco o třídě dozvědět, rozhodně by neměl hledět např. na prospěch žáků či tzv. sociometrické hvězdy (MARTÍNEK Z, 2009).

2.3.2 Fyzická agrese a psychická manipulace

Tato fáze často přichází v případech, kdy skupina čelí zátěžové situaci jakou může představovat čtvrtletí, pololetí, konec školního roku tedy čas, kdy bývají na žáky zvyšovány nároky v oblasti učiva. Kompenzačním prostředkem se stává oběť už dřívějšího ostrakismu.

Zde se už setkáváme s fyzickou agresivitou, oběť je bita a kopána, „slouží“ agresorům (dělá za ně úkoly, poskytuje svačinu atp.), častým terčem útoku bývá i majetek oběti jakými jsou školní pomůcky, oblečení. (FIELDOVÁ E. M., 2009).

Oběť má samozřejmě strach, takže dalšími přidruženými jevy jsou záškoláctví či psychosomatické obtíže (ranní nevolnosti, zvýšené teploty...).

Neutrální jádro, se kterým se setkáváme u ostrakismu se postupně rozpadá, přidává se k agresorům nebo i k oběti. Pokud se oběti otevřeně zastane silnější skupina, používá se často tzv. metoda usmíření (MARTÍNEK Z, 2009).

2.3.3 Vytvoření jádra

Z předchozí fáze dokážeme vyvodit následky toho, kdy oběť na svoji straně nemá již žádné zastánce. Agresori dokážou manipulovat s celým kolektivem „Kdo není s námi, je proti nám“. Agresori zde mají při ruce skupinu „hlídačů“, kteří monitorují stav mimo třídu, jakmile by nastal stav ohrožení z odhalení, informují agresory.

Jak fyzické tak i psychické útoky jsou horší, oběť začíná vyhledávat přítomnost učitele, avšak na problémy ve třídě ho neupozorní. V této fázi je důležité aby se pedagog neptal uzavřenými otázkami typu „Tobě někdo ve třídě ubližuje?“. Mnohem vhodnější je pokládat otázky týkající se jeho psychického stavu „Všimla jsem si, že jsi v poslední době smutný, trápí tě něco?“ (MARTÍNEK Z, 2009)

2.3.4 Vytváření norem

Zde už je šikana v kolektivu považována na normální. Třída je rozdělena na „vladaře“ a „poddané“. Charakteristickým znakem je proměna „pozorovatelů“ v aktivně- pasivní agresory. Pasivní složka znamená to, že přímo neubližují ale například vymýšlí způsoby trápení, tím samozřejmě získávají sympatie u agresorů. Aktivní složka spočívá v tom, že agresor přikáže, co má oběti učinit a on tak vykoná.

Ve čtvrté fázi jsou závislí na šikaně jak agresori, tak v určité míře i oběti. Oběť zde často ztrácí jakoukoliv snahu se bránit, dokonce se zde mohou vyskytnout prvky posttraumatické stresové poruchy (MARTÍNEK Z, 2009).

2.3.5 Totalita

Zde už jsou pevně nastaveny normy, agresori jsou zcela opojení svou mocí. Jejich chování je natolik hrubé, že může oběti způsobit i vážné ublížení na zdraví. Jedinou terapeutickou možností řešení této fáze šikany je rozpuštění celého kolektivu (MARTÍNEK Z, 2009).

2.4 Účastníci šikany

Mezi účastníky šikany zařazujeme:

1) Největší skupinu účastníků bezpochyby zahrnuje celá naše **společnost**, ta totiž stanovuje společenskou normu, rozlišuje, co je správné a co naopak špatné. Prvotní názory, postoje a hodnoty přijímají děti převážně od svých rodičů či právě společnosti.

Ze společnosti pak můžeme vyčlenit i místní komunitu, která se může podílet na celkové atmosféře školy a tak ovlivňovat klima školní třídy.

2) Mimo školní prostředí jsou dalšími účastníky **rodiče** jak oběti, tak agresora. Je zajímavé, že tito rodiče mají přece jen něco společného. Jak oběť tak i agresor se jen velmi zřídka zmíní svým rodičům o šikaně. Vyplývá z toho, že rodiče jsou ve většině případech spíše pasivními účastníky, než aktivními.

3) Dalšími účastníky jsou bezpochyby **pedagogové** a tzv. **třídní publikum** kam patří zastánci oběti i dříve zmínění „hlídači“ (ŘÍČAN P., 2010).

K hlavní aktérům šikany bezpochyby patří oběť a agresor.

4) **Oběti** šikany bývají nejčastěji děti, které se nějakým způsobem odlišují, ať už fyzicky (malí, vysokí, obézní, hubení, s odlišnou barvou pleti ...), povahově (tišší, plaší, citlivější, s nízkým sebevědomím, samotářští...) nebo dokonce inteligenčně (nadprůměrně či podprůměrně) (ČAPEK, R., 2008).

Důležité je vnímat i to, jak útok prožívá oběť a pokusit se oprostít od toho, jak jí vnímá okolí. Mnohdy se totiž stává, že okolí si neuvědomuje, jakým způsobem může být oběť do budoucna poznamenána (Pološero, 2011).

5) Zbývá nám **agresor**, podstatnou charakteristikou agresora je jeho egocentrismus tedy sebestřednost a sobeckost. Necítí pocit viny, vůbec si nepřipouští to, že jeho jednání je nemorální jelikož touží po moci, ocenění a pozornosti.

Základní typy agresorů můžeme rozdělit do tří skupin. Do první patří agresor, který působí velmi slušně a kultivovaně, útoky z jeho strany jsou rafinované a cílené. Dalším typem je opak prvního typu. Tento typ agresora je hrubý, primitivní a impulzivní, útoky

jsou tvrdé, často vyžaduje absolutní poslušnost. Poslední typ je výmluvný a většinou oblíbený, šikanuje pro pobavení druhých (KUBÁTOVÁ D., 2009).

2.5 Scénáře pro postup řešení šikany

Postup při řešení šikany se liší dle její formy. Při pokročilém stádiu šikany, kdy oběť již nemá žádné zastoupení a třída tento jev vnímá jako normu, nelze čekat na odbornou pomoc, protože oběť je ohrožena na svém zdraví. V tomto případě, akutní fázi řeší samotná škola a později by měla vyhledat pomoc odborníka (KOLÁŘ M., 2011)

Zde jsou uvedeny jednotlivé scénáře dle Koláře (2011):

Počáteční šikana

- 1) Stanovení formy
- 2) Rozhovor s informátory a oběťmi
- 3) Nalezení svědků
- 4) Rozhovor se svědky (individuální)
- 5) Ochrana oběti
- 6) Předběžná diagnóza (rozhovor)
 - a. oběti + agresoři (směrování k metodě usmíření)
 - b. agresoři (směrování k metodě vnějšího nátlaku)
- 7) Výběr vhodné metody
 - a. metoda usmíření
 - b. metoda vnějšího nátlaku
- 8) Třídní hodina
 - a. efekt zvolené metody
 - b. oznámení potrestání agresorů
- 9) Rozhovor s rodiči oběti
- 10) Třídní schůzka
- 11) Práce s třídou

Krizový scénář pro řešení pokročilé formy šikany

- 1) Alarmující kroky pomoci
 - a. zvládnutí vlastního šoku
 - b. záchrana oběti
- 2) Příprava podmínek pro vyšetřování
 - a. zalarmování pedagogů + vedení školy
 - b. zabránění domluvě na křivé výpovědi
 - c. pomoc oběti
 - d. oznámení (policie, odborník na šikany, rodiče)
- 3) Vyšetřování
 - a. rozhovory s obětí a informátory
 - b. spolupráce s nejslabším členem svědků
 - c. individuální popřípadě konfrontační rozhovory se svědky
 - d. rozhovor s obětí a agresorem
- 4) Léčba
 - a. metoda vnějšího nátlaku
 - b. změna konstelace skupiny

3 Kyberšikana

V dnešní době se setkáváme s relativně novou formou psychické šikany. S nástupem moderních technologií (zejména počítačů, digitálních fotoaparátů a mobilních telefonů), jejich velmi dynamickým vývojem a čím dál tím častějším užíváním sociálních sítí, se setkáváme s tzv. kyberšikanou. *Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013* uvedlo, že 50,62% dětí se již setkala s některou formou kyberšikany.³

*„Kyberšikana (cyberbullying) je jednou z forem psychické šikany. Je to záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu“.*⁴

Podstata a řada mechanismů pro šikanu a kyberšikanu jsou společné. Avšak nacházíme zde dva výrazné rozdíly mezi těmito fenomény.

Nejprve se jedná o prostor a způsob kontaktu, neboli kde a jak k útoku na oběť dochází. V tradiční šikaně, je to především kontakt tváří v tvář a uskutečňuje se tak nejčastěji ve školní třídě nebo prostoru školy, zatímco u kyberšikany se útok odehrává bez přímého kontaktu a svůj prostor vyhrazuje pouze ve virtuálním světě.

Dalším z podstatných rozdílů jsou prostředky kyberšikany. Nástrojem bývá především internet či mobilní telefon. Ty většinou umožňují agresorovi pronásledování oběti kdykoli a kdekoli čímž také pozornost širokého publika (příkladem jsou sociální sítě). Výhoda agresora je i možnost anonymity, ta mu dává dojem bezpečí a zároveň tak minimalizuje pocit viny tím, že není přímo přítomen újmy oběti (ROGERS V., 2011).

Problém i v jednorázovém útoku spočívá v tom, že oběť má nutkání znovu se dívat či pročítat ponižující sdělení a to ať už je ve formě obrázku či textu (KOLÁŘ M., 2011).

³ Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013. Dostupné z: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/sezn-1202-0301-wdms/files/prezentace2013.pdf>

⁴ KOLÁŘ, M.. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vydání. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

Při vyšetřování kyberšikany lze odhalit i klasickou šikanu. Ve školním zařízení lze klasickou formu šikany řešit, problém nastává při řešení kyberšikany, která probíhá v mimoškolním prostoru (ŘÍČAN P., 2010).

3.1 Šikana a kyberšikana v rámci legislativy ČR

Šikana ani kyberšikana není v České republice trestním činem. I přes to ale může svým chováním naplňovat skutkovou podstatu jiných trestných činů. (ROGERS V., 2011) Pro příklad je zde uvedeno několik trestných činů za zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník:

§ 144 Účast na sebevraždě

Tomu, kdo pohne nebo dokonce pomůže k sebevraždě a dojde-li alespoň k pokusu o sebevraždu hrozí odnětí svobody na 3-12 let.

§ 175 Vydírání

6 měsíci až 16 lety odnětí svobody či peněžitým trestem je potrestán pachatel, pokud pod výhrůzkou násilí nebo násilím oběť nutí k činnosti při které by něco konal, opominul nebo trpěl. Nejvyšší trest 16 let odnětí svobody je udělen, pokud je vydíráním oběti způsobena smrt.

§ 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji

Ten, kdo neoprávněně zveřejní, zpřístupní nebo osvojí osobní údaje které byly shromážděné pro účely veřejné moci, může být potrestán zákazem činnosti či trestem odnětí svobody na 3 roky. Nejvyšší trest 8 let odnětí svobody připadá pachateli, který tímto spáchá škody ve velkém rozsahu nebo tak činil z důvodu prospěchu svého či někoho jiného ve velkém rozsahu.

§ 181 Poškození cizích práv

Ten, kdo způsobí oběti vážnou ujmu na právech tím, že někoho uvede v omyl či využije něčího omylu může být potrestán zákazem činnosti či odnětím svobody po dobu 2 až 5 let.

§ 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv

Úmyslné porušení tajemství ať už textové, datové, hlasové či obrázkové zprávy posílané prostřednictvím elektronické sítě ve veřejné komunikaci může být potrestáno zákazem činnosti či trestem odnětí svobody až na 2 roky.

Do tohoto paragrafu také patří porušení poštovního tajemství.

§ 184 Pomluva

Pokud je o oběti veřejné šířen nepravdivý údaj, který může způsobit újmu v zaměstnání či poškodit mezilidské vztahy, pachatel může být potrestán odnětím svobody až na 1 rok. Na 2 roky pokud je pomluva šířená veřejnými médii, včetně veřejných počítačových sítí.

§ 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací

Pachatel, který překoná bezpečnostní opatření a neoprávněně tak získá přístup k počítačovému systému nebo jeho části, může být potrestán propadnutím věci nebo majetkové hodnoty, zákazem činnosti nebo odnětím svobody až na 1 rok. Jestli-že při tom využije, pozmění či vymaže data uložená v počítači, trest odnětí svobody se zvyšuje až na 2 roky. Nejvyšším trestem odnětí svobody na 8 let může být potrestán pachatel, který tak konal pro svůj nebo cizí prospěch či škodu značného rozsahu.

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

Vyhrožování skupině obyvatelů nebo jednotlivci smrtí, ublížením na zdraví či škodě velkého rozsahu, může být potrestáno odnětím svobody na 1 rok. Až na 3 roky

odnětí svobody může být pachatel potrestán, vyhrožuje-li tak skupině nebo jednotlivci pro jeho rasu, etnickou skupinu, národnost, politické přesvědčení nebo vyznání.

§ 354 Nebezpečné pronásledování

Pokud je oběť dlouhodobě pronásledována pachatelem a to sledováním, vyhrožováním prostředky elektronické komunikace, zneužíváním osobních údajů za účelem kontaktu nebo jí omezuje v obvyklém způsobu života může být potrestán zákazem činnosti nebo trestem odnětí svobody na 1 rok. Až na 3 roky trestem odnětí svobody pokud tak činní zbraní, těhotné ženě či nejméně se dvěma osobami.

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob, omezování jejich práv a svobod

Ten, kdo se zúčastňuje akcí nebo veřejně propaguje materiály podporující nenávist ke skupinám etnickým, náboženským nebo k některému národu, může být potrestán odnětím svobody až na 3 roky pokud tak koná za pomoci tisku, televizí či přístupnou počítačovou sítí (portal.gov.cz).

S informacemi nejen o kyberšikaně, ale i o šikaně a způsobu její prevence se můžeme setkat v oblasti školské legislativy v *Metodickém pokynu MŠMT č.j. 22294/2013-1*. Tento dokument zavazuje všechny školy k vytvoření Programu proti šikanování, ten je součástí tzv. Minimálního preventivního programu.

V posledních letech se u nás zvýšil zájem o problematiku kyberšikany. V roce 2011 proběhla na půdě Senátu Parlamentu České republiky konference nesoucí název „Kyberšikana o ochraně osobních údajů aneb Kam až to může zajít na internetu“. O rok později se na stejném místě konala konference s názvem „Prevence internetové kriminality a dětí: technologie, edukace, legislativa“ (ROGERS V., 2011).

3.2 Typy kyberšikany

Typy kyberšikany můžeme členit podle útoku nebo činu.

3.2.1 Kyberšikana podle typu útoku

Přímé útoky

Zprávy jsou zasílané přímo od agresora k oběti. Sem tedy můžeme zařadit posílání zpráv formou SMS, emailem, skrz sociální sítě. Ve zprávách se vyskytuje vyhrožující, obtěžující či všeobecně krutý obsah. Samozřejmě zveřejňování či šíření intimních informací, pomluvy, šíření videa či zvukových záznamů - může se jednat o záznamy klasické šikany. Je tu hrozba zneužití osobního účtu na různých portálech (sociální sítě, email, atd.) s tím souvisí i rozesílání různých virů a spywarů (KAVALÍR A., 2009).

Kyberšikana v zastoupení

Je považována za nebezpečnější než předchozí typ. Agresor si vlastně najde „komplice“, který realizuje jeho nápady, často tento „komplic“ neví, že je využíván k obtěžování jiných lidí.

Pro příklad to může být třeba využití možnosti tzv. nahlášení účtu. Tuto službu nabízí dnes většina sociálních sítí, chatů apod. Poskytovatelé těchto služeb nabízejí uživatelům, pro zkvalitnění služby, aby tak upozornili na nevhodný obsah či na uživatele, který nespĺňuje podmínky služby. Stává se, že správce této služby upozornění neověřuje a účet uživatele zablokuje nebo vymaže. Ovšemže někteří poskytovatelé služeb jsou si toho vědomi a kontrolují, zda jsou tyto upozornění odůvodněná.

Dalším příkladem kyberšikany v zastoupení může být i situace, kdy se agresor vydává za svoji oběť. Nabouráním se do jeho účtu může pak jeho jménem rozesílat vyhrožující zprávy ostatním (KAVALÍR A., 2009).

3.2.2 Kyberšikana podle typu činu

VAŠUTOVÁ (2010) a stejně tak ROGERS (2011) uvádějí následující typy kyberšikany podle činu:

Nářez (Flaming)

Za pomoci elektronických zpráv vznikají internetové diskuze, zprávy mají agresivní či útočný obsah.

Obtěžování (Harassment)

Opakované posílání zpráv s útočným, urážlivým či nevyžádaným obsahem.

Pomlouvání (Denigration)

Cílem je oběť poškodit na základě rozesílání pomluv nebo lží.

Předstírání (Impersonation)

Agresor se vydává za někoho jiného, pod jiným jménem tak posílá komentáře nebo různé materiály (video, fotografie nebo zvukové záznamy).

Prozrazení (Outing)

Bez souhlasu s dotyčnou osobou jsou zveřejňována její tajemství či citlivé informace. „*V angličtině termín outing mj. znamená i záměrné a veřejné oznámení něčí homosexuální orientace bez souhlasu nebo proti vůli této osoby.*“⁵

Podvod (Trickery)

Podobné jako „Prozrazení“. Rozdíl je v tom, že zde je oběť přesvědčena k prozrazení citlivých informací. (Agresor se vydává za někoho jiného nebo se snaží oběť přesvědčit o tom, že je přítel).

⁵ ROGERS V., *Kyberšikana: Pracovní materiály pro učitele, žáky i studenty*. 1. vyd. Praha: Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

Vyloučení (Exclusion)

Bezdůvodné vyloučení z jakékoli skupiny (chatovací místnost, internetová diskuze, skupina na sociální síti, atp.).

Kyberpronásledování (Cyberstalking)

Virtuální pronásledování, při kterém je oběť ponižována, zastrašovaná či zesměšňována.

Ve virtuálním světě se ve spojitosti s kyberšikanou setkáváme i s jinými nebezpečnými jevy, které je nezbytné zmínit. Tyto jevy jsou často spojovány s kyberšikanou, protože zásadní spojitostí je virtuální svět.

3.2.3 Cybergrooming

„Termínem cybergrooming označujeme snahu útočnicka donutit oběť k osobnímu setkání. Útočníci nejčastěji využívají informačních a komunikačních technologií k přesvědčení oběti.“⁶

K této definici bych jen doplnila, že se nejedná o jednorázový kontakt, agresor na oběť může naléhat i několik týdnů, měsíců či let. Většinou své záměry neodhaluje rovnou, snaží se svoji oběť nejprve získat, ze začátku dává většinou najevo, že se jedná pouze o nezávaznou komunikaci.

Agresory cybergroomingu lze rozdělit do tří typů. První typ vystupuje pod svoji skutečnou identitou, pokud se ale jedná o staršího jedince, zejména děti ztrácí zájem o komunikaci. Proto se častěji setkáváme s druhým typem agresora, který svoji identitu skrývá či si vytvoří identitu falešnou. Později, až je přesvědčen o tom, že mu dítě důvěřuje nebo si ho z nějakého důvodu oblíbilo, přiznává se ke své skutečné identitě, šok pak pro dítě není tak velký a komunikaci nepřerušuje. Poslední typ agresora vystupuje

⁶ PREVENCE KYBERŠIKANY. Kybersikana.eu: Prevence kyberšikany [online]. © 2012, [cit. 2013-04-05]. Dostupné z <http://www.kybersikana.eu/search/label/Projevy%20kyber%C5%A1ikany>

pod falešnou identitou po celou dobu, jeho skutečná identita je odhalena až po osobním setkání.

Cybergrooming můžeme rozdělit do několika fází:

1. Snaha izolovat oběť a vzbuzení důvěry

V této fázi agresor zjišťuje převážně informace o oběti. Jméno, věk, bydliště (pro strach z odhalení jsou obvyklé spíše velké fyzické vzdálenosti mezi agresorem a obětí). Důležitou informací je pro agresora možnost přístupu dítěte k počítači, zda má vlastní či se s někým o počítač dělí, jestli má počítač ve svém pokoji atd. Agresor si chce být jistý, že nebude možné jejich komunikaci vypátrat.

Nadále agresora vždy zajímají problémy či slabiny ve vztazích (mezi kamarády, sourozenci nebo rodiči). Zde se totiž oběti ukazuje jako ten chápající, co se snaží pomoci a hlavně naslouchat jeho problémům.

2. Podplácení dárky nebo různými službami, budování kamarádského vztahu

Dárky musí být ze začátku hlavně nenápadné aby v rodičích nevzbudily pozornost nad tím, jakým způsobem dítě k dárku přišlo. Nejčastějším dárkem bývá dobití kreditu na mobilním telefonu. Agresorovy se tak otvírá další způsob komunikace s obětí (přístup k telefonnímu číslu, možnost četnější komunikace).

(Seznam se bezpečně 1, 2009).

3. Vyvolání emoční závislosti oběti na útočnickovi

Tento stav už začíná být hodně nebezpečný, jelikož se oběť upíná na agresora. Veškeré problémy nebo rozhodnutí sděluje agresorovi.

4. Osobní setkání

Pokud dojde až k této fázi, agresor dostal to, o co mu vlastně od začátku šlo. Oběť je na agresora velmi emočně vázána, takže plní jeho požadavky, nebo agresor přislíbil

oběti věcný dárek, u jehož předání trvá na osobním setkání. Následky toho setkání bývají mnohdy tragické. Může dojít k sexuálnímu obtěžování, zneužití či únosu.

Kapitolou sama o sobě by mohla být dětská prostituce a pornografie. Časy kdy jsme se báli převážně agresorů jsou pryč, některé děti sami tyto služby nabízejí. V dnešní době, se bohužel nejedná o ojedinělý jev (kyberšikana.eu).

3.2.4 Happy slapping

Základem Happy slappingu je fyzické napadení či zesměšnění oběti, to je následně nahráno na kameru či mobilní telefon a zveřejněno na internetu. Agresor se přesvědčen, že tento záznam bude sloužit k pobavení.

Poslední dobou se s těmito videi setkáváme i ve spojitosti s nahráváním učitelů ve školní třídě (cms.e-bezpeci.cz).

3.3 Prostředky kyberšikany

Textové zprávy

Oběť je většinou opakovaně zahlcována velkým množstvím zpráv s výhružným, útočným ale i výsměšným obsahem.

Fotografie nebo videoklipy pořízené kamerou mobilních telefonů

V dnešní době není problémem pořídit fotografii či video záznam na mobilní telefon. Agresor oběť především fotí nebo natáčí v situacích, kdy je oběť ponižována nebo zastrašována. Tyto záběry se rozšiřují na internetu. Nejčastější formou je tzv. happy slapping, tento výraz se dá volně přeložit jako „veselé fackování“, kdy se na internetu sdílí videozáznamy, kde je oběť fyzicky napadána.

Mobilní telefony

Počet mobilních telefonů neustále narůstá. Vlastníky mobilních telefonů se stávají čím dál mladší děti. Agresoři své oběti nenapadají pouze opakovaným prozváněním ale

i telefonáty kdy vyhrožují či zastrašují. Někdy mohou agresoři oběti i telefon ukrást a jeho prostřednictvím tak napadat někoho jiného, oběť je pak mylně považována za agresora.

E-mailly

Mnoho serverů v rámci služeb nabízí bezplatné založení e-mailového účtu, zakladatel tak často vystupuje pod pseudonymem a jeho pravá identita je mnohdy nezjistitelná a navíc, pokud by byl jeho účet smazán, není problém založit si další.

Chatovací místnosti

Slouží hlavně ke komunikaci mezi ostatními lidmi. I zde je důležité především zachování soukromých informací.

Instant messaging

Nejužívanějšími programy v České republice jsou Skype a ICQ. Zde by si měli uživatelé především pohlídat, koho si přidávají do svého seznamu přátel.

Sociální síť

Obliba sociálních sítí razantně stoupá, především tak sociální síť Facebook. Tyto služby umožňují nejen chat ale i sdílení fotografií, videí a množství různých zábavných informací. Také jako u programů Instant messaging je důležité si pohlídat komu dovolíme „nahlédnout“ do svého soukromí. Ani u těchto sítí není problém vytvořit si falešný účet, který dává agresorovi větší možnost anonymity.

Internetové stránky

Spíše než tvorbou internetových stránek se agresoři často zabývají tvorbou internetových blogů. Tato možnost je určitě lehčí na realizaci (ROGERS V., 2009).

3.4 Typy kyberagresorů

Typy kyberagresorů se odvíjejí od typu agresorů šikany. Použila jsem rozdělení agresorů dle KAVALÍR 2009, zde autor typy agresorů přetransformoval pro danou problematiku.

Typy agresorů jsou níže seřazeny od nejméně závažného až po nejzávažnější:

Vtipálek

Z legrace zakládají či upravují profily svých kamarádů či známých ale leckdy si neuvědomí, že to, co třeba mělo být míněno jakou pouhá legrace, může ublížit.

Neúmyslný kyberagresor

Často se vydávají za někoho jiného, vystupují jako „tvrďáci“. Často reagují na zprávy od ostatních v zápalu vzteku, proto posílají ostatním zprávy kyberšikanujícího typu. Když ho pak někdo, z kyberšikany obviní, bývá upřímně překvapen.

Pomstychtivý andílek

Tento typ agresora se s kyberšikanou sám setkal či byl obětí někdo z jeho blízkého okolí, a tudíž se mstí tím samým způsobem. Svůj čin ospravedlňuje, má pocit, že koná správně. Tomuto typu agresora je důležité především vysvětlit to, že řešit šikanu šikanou pouze zhoršuje řešení celé situace, musí si uvědomit, že nejsou tím, čím chtěli být, tedy „těmi dobrými“ ale že se z nich stal pouze další agresor.

Sprostý holky

Jak lze odvodit z názvu, zde jsou agresori převážně děvčata. Většinou znuděná hledající zábavu a vyžadující publikum. Důvodem jejich agrese je získání popularity ve skupině na základě virtuálního zesměšnění či trýznění jiného jedince. Agresor se od činu distancuje ve chvíli, kdy začne opadat pozornost či zájem publika.

Bažící po moci

Nejhorší typ kyberagresorů. Snaží se ovládat druhé prostřednictvím strachu, dávají najevo svoji sílu, autoritu a vyžadují, aby ostatní dělali to, co oni chtějí. Tak jako u „sprostých holek“ potřebují svoje publikum, někomu se předvést. Často využívají kyberšikanu v zastoupení (KAVALÍR A., 2009).

4 Prevence šikany a kyberšikany

4.1 Definice prevence

„Předcházení. Činnosti zabráňující pozdějšímu vzniku nežádoucích projevů v chování či ve vzdělávání.“⁷

Vymezení pojmů primární prevence pro školy a školské zařízení upravuje dokument MŠMT *„Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních“*.

Podle tohoto dokumentu by měla být primární prevence sociálně patologických jevů ve školách a ve školních zařízeních zaměřena na:

- a) předcházení rizikových jevů jako jsou:
 - kriminalita, delikvence
 - šikana, vandalismus, rasismus, xenofobie
 - záškoláctví
 - užívání návykových látek
 - závislost na politickém a náboženském extremismu
 - netolismus (závislost na televizi, videu či počítačových hrách)
- b) rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:
 - ohrožování mravní výchovy mládeže
 - týrání a zneužívání dětí
 - domácího násilí
 - poruchy příjmu potravy (MŠMT, Č. j.: 20 006/2007-51)

⁷ KOLÁŘ Z. a kol. Výkladový slovník z pedagogiky. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2012. ISBN 978-80-247-3710-2

4.1.1 Primární prevence

Cílem primární prevence je zabránit výskytu nežádoucích jevů nebo omezit jejich negativní následky a to prostřednictvím výchovy ke zdravému životnímu stylu, zachování integrity osobnosti a osvojení pozitivního sociálního chování. (MŠMT, Č. j.: 20 006/2007-51)

Při kvalitní primární prevenci jsou žáci sami schopni předcházet nežádoucím vlivům. K realizaci jsou vhodné např. pravidelné třídnické hodiny a svoji důležitou funkci také splňují předměty jako občanská nebo rodinná výchova, které by měli žáky průběžně seznamovat s prevencí násilí (KOLÁŘ M., 2011).

Primární prevenci rozdělujeme na:

Specifická primární prevence

Specificky zaměřené programy a aktivity na omezování a předcházení jednotlivých forem nežádoucích jevů. Specifickou prevenci lze nadále rozdělit na:

- a) Všeobecnou prevenci, která je určena pro širokou veřejnost bez ohledu na možnosti rizika
- b) Selektivní prevenci, která se již zaměřuje na žáky u kterých je riziko a vyšší předpoklad rizikového chování
- c) Indikovanou prevenci, kde se setkáváme se skupinou u které byl již zaznamenán vyšší výskyt negativních jevů.

Nespecifická primární prevence

Do nespecifické primární prevence řadíme aktivity, které všeobecně podporují pozitivní sociální chování a zdravý životní styl prostřednictvím využívání volného času.

Efektivní primární prevence

Programy, které probíhají komplexně a kontinuálně. Žákům pomáhají především ve zkvalitnění komunikace, nenásilnému zvládnání konfliktů, zvládnání sociálního tlaku, zvládnání úzkosti a vzteku, odmítání návykových látek apod.

Neurčitá primární prevence

Tento typ prevence je založený na zdlouhavém předávání informací, zastrašováním, citovými nátlaky, jednorázovými akcemi nebo probíhá na fázi hromadného pouštění filmů či dokumentu na danou tematiku bez jakékoliv diskuze.

4.1.2 Sekundární prevence

Jedná se o pomoc žákům, kteří se již s nějakým ze sociálně patologických jevů setkali. Úlohou pedagoga, speciálního pedagoga či metodika školní prevence se stává diagnóza a řešení počátečního stádia sociálně patologického jevu.

(MŠMT, Č. j.: 20 006/2007-51).

Součástí sekundární prevence je i spolupráce s ostatními odborníky ze školských zařízení jako jsou ku příkladu pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, tak i státní a sociální zařízení. Sem patří zejména policie a OSPOD (KOLÁŘ M., 2011).

4.2 Realizace prevence šikany a kyberšikany ve školách

Školy a školská zařízení jsou povinna podle zákona č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání § 29 zabezpečovat dětem, žákům a studentům podmínky ke zdravému vývoji a prevenci sociálně patologických jevů. Taktéž je škola povinna poskytovat informace, které jsou nezbytné k zajištění ochrany zdraví a bezpečnosti .

Prevence šikany a kyberšikany se sebou úzce souvisí. Jak jsem již ve své práci uvedla, kyberšikana je relativně novou formou psychické šikany (viz. Formy šikany). Pro účinnou prevenci kyberšikany je důležité, seznámit se s prevencí šikany. Navíc není neobvyklé, že šikana, která se odehrává ve škole může přerůst i v šikanu v kyberprostoru (ROGERS V., 2011).

Obecně je pro prevenci šikany důležité, aby škola i pedagogové pracovali s žáky na dobré atmosféře ve třídě, například společnými aktivitami a projekty, pozorovat vztahy ve třídě, sledovat přímé i nepřímé znaky šikany a hlavně posilovat empatii u žáků tím, že posiluje toleranci a ohleduplnost mezi žáky, čímž snižujeme možnost výskytu šikany (VAŠUTOVÁ M. 2010).

Školy mohou taktéž využít nabídky nestátních neziskových organizací (MŠMT č.j. 22294/2013-1). Velkou popularitu u nás získali zejména tzv. Peer programy. Peer aktivista je speciálně vyškolený dobrovolník, který pracuje ve své vrstevnické skupině, právě při realizaci prevence různých sociálně patologických jevů. Peer aktivista pomáhá vytvořit se svými vrstevníky model, vzor žádoucího chování (KOLÁŘ Z., 2012).

Důležitou součástí škol by měl být návod, jakým způsobem postupovat, pokud kdokoli z pedagogického personálu zjistí, že se žáci setkávají se šikanou (viz. Scénáře pro postup při řešení šikany) (KOLÁŘ M., 2011).

Důležitými dokumenty pro prevenci šikany a kyberšikany je metodický pokyn MŠMT č.j. 22294/2013-1 *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Tento dokument zavazuje všechny školy k vytvoření Programu proti šikanování, ten je součástí tzv. Minimálního preventivního programu.

4.2.1 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Je určen pro zřizovatele škol, ředitele, metodiky školní prevence ale i pro pedagogy a vychovatele. Samozřejmě je doporučen všem institucím zabývajícím se vzděláním a výchovou dětí, žáků a studentů.

„Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.“⁸

Tento dokument obsahuje celistvé informace o problematice šikany. Charakterizuje ji, zmiňuje se o jejích projevech, způsobech řešení, výchovných opatřeních a spoluprací s rodiči a specializovanými institucemi.

Jeho důležitou součástí je nástin toho, jak by měl vypadat Školní program proti šikanování, co je jeho cílem, kdo na něm spolupracuje a co je jeho náplní (MŠMT č.j. 22294/2013-1).

4.2.2 Program proti šikanování

Každá škola by měla mít vytvořený minimální preventivní program, který obsahuje prevenci šikanování. *„Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je průběžně vyhodnocován a písemné vyhodnocení účinnosti jeho realizace za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy“.*⁹ Jeho záměrem je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu. Dále by měl být jeho obsahem program na osobnostní rozvoj žáků, rozvoj komunikačních dovedností a sociálního chování. Na jeho realizaci by se měli podílet především žáci školy, nadále pedagogický personál ale i rodiče a zákonní zástupci žáků.

Metodik školní prevence může spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou. *„Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.“¹⁰*

Cílem je stanovit strukturu programu, který napomůže vytvořit ve škole bezpečné prostředí a zlepšit celkové klima školy bez ohledu na to, jestli se už škola s šikanou setkala či ne.

⁸ MŠMT č.j. 22294/2013-1

⁹ (§ 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský)

¹⁰ MŠMT č.j. 22294/2013-1

S programem by měli být seznámeni žáci, studenti, jejich rodiče a zákonní zástupci (MŠMT č.j. 22294/2013-1).

Kolář (2011) uvádí 13 klíčových komponentů, které by měly fungovat nikoliv jako jednotlivé části ale jako celek.

Školní program proti šikanování by měl obsahovat:

- Zmapování situace – evaluace (před zavedením programu a po něm a také v jeho průběhu)
- Motivování pedagogů pro změnu
- Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- Užší realizační tým (ředitel, zástupci učitelů z 1. a 2. stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu)
- Společný postup při řešení šikanování
- Prevence v třídních hodinách
- Prevence ve výuce
- Prevence ve školním životě mimo vyučování
- Ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů)
- Spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s nekompromisním bojem školy proti šikaně, například pomocí informativního dopisu či třídních schůzek)
- Školní poradenské služby
- Spolupráce se specializovanými zařízeními
- Vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol)¹¹

¹¹ KOLÁŘ, M.. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vydání. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5

4.2.3 Metodik školní prevence

Dle vyhlášky č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb. by měla mít škola odborně informovaného nejméně jednoho pracovníka pro řešení šikany, zpravidla to bývá metodik školní prevence. Spolupracuje se školou a pedagogy při tvorbě a realizaci preventivního programu, zároveň tak pedagogům pomáhá při řešení jakéhokoli ze sociálně patologických jevů. Metodik školní prevence musí umět zhodnotit, zda je možné řešit problém na území školy či je nutné spolupracovat s jinými orgány (policie, OSPOD atd.). Měl by předávat aktuální informace pedagogickým pracovníkům o problematice sociálně patologických jevů a mít přehled o nabídkách programů, projektů, metod a formách primární prevence.

Mezi jeho náplň práce patří taktéž poradenská činnost, tu poskytuje pedagogickým pracovníkům, žákům a zákonným zástupcům.

4.3 Příklady konkrétních kroků prevence kyberšikany

Pro prevenci kyberšikany platí obecné informace jako pro prevenci šikany. Konkrétní kroky prevence kyberšikany jsou rozděleny na prevenci z pohledu školy, rodičů a samotných žáků.

4.3.1 Škola

Prevence kyberšikany by měla v současné době spadat do Školního programu proti šikanování. Pedagogický personál by měl být s touto problematikou seznámen. Podporou mu může být školní psycholog či metodik školní prevence. Vzdělávat se může taktéž z odborných publikací nebo využít nabídek odborných seminářů. Pedagogové mohou taktéž čerpat z vlastních zkušeností (Pološero, 2011).

Nedílnou součástí je i informovanost samotných žáků a studentů. Základem je, aby sami žáci a studenti věděli, co si pod samotným pojmem představit a co všechno zahrnuje. Pedagog může využít precedentních situací (VAŠUTOVÁ M., 2010).

K prevenci kyberšikany může přispět i úprava školního řádu. Žák má např. povinnost mít při výuce vypnutý mobilní telefon, čímž se před útokem „kyberagresora“ taktéž chrání i samotný pedagog. Školní řád by měl zároveň obsahovat i sankci, která by měla následovat po nedodržení této povinnosti (Pološero, 2011). Vhodné je v rámci školy stanovit pravidla, při užívání v komunikačních a informačních technologiích. Kavalír (2009) uvádí příklad pravidel v několika školách na Plzeňsku.

Pro příklad jsou zde některá uvedena:

- Pedagog smí zabavit mobilní telefon, pokud jej žák používá během vyučování.
- Při první hodině v počítačové učebně jsou všichni žáci seznámeni s pracovním řádem. Tento řád je umístěn i ve třídě.
- Škola smí blokovat vybrané webové stránky či vyhledávání nežádoucích slov. Může tak blokovat i sociální sítě a chaty .
- Pokud je na počítačích nainstalovaný program, skrz který může pedagog sledovat akce žáků na počítači, musí o tom být žák informován.
- Žák má omezená uživatelská práva, toto omezení se týká převážně instalace nežádoucích programů
- Přísný zákaz přihlašování se na cizí účty

4.3.2 Rodiče

Rodiče jsou nedílnou součástí při prevenci kyberšikany. Je zapotřebí, aby se svými dětmi mluvili o nebezpečí na internetu a možnostech útoku na jejich osobu. Měli by se zajímat o to, jakým způsobem jejich děti tráví čas na internetu, ideálně se s nimi zapojit do různých aktivit na internetu a hlavně naslouchat. Děti by neměli mít v žádném případě strach svěřit se svým rodičům, pokud se sami stanou obětí kyberšikany (SZOTKOWSKI R., 2010).

Neúčinnou prevencí ze strany rodičů je určitě zákaz užívání internetu, kontroly uživatelského účtu bez přítomnosti dítěte a zastrasování různými případy které se objevují v médiích.

Rodiče by své děti měli především informovat o tzv. Netiketě, tedy o tom, jak se na internetu a při internetové komunikaci chovat k ostatním uživatelům a nenavazovat kontakt s neznámými lidmi. Rodiče by měli být schopni dítěti pomoci při vytváření profilu ať už na chatu, sociální síti či instant messagingu. Zejména tak při volbě hesla, možnosti ochrany soukromí, zveřejnění kontaktních adres, zveřejňování vlastních fotek a videí (Příručka pro rodiče, 2008).

Rodiče musí být připraveni i na situaci, kdy jim dítě oznámí, že se stalo obětí kyberšikany.

V případě, že je rodič svědkem kyberšikany měl by učinit tato opatření:

- Komunikaci ukončit
- Neodpovídat, nereagovat, nevracet útok či se snažit jakkoliv agresorovi domluvit
- Zamezit agresorovi aby znovu navázal kontakt s dítětem
- Kontaktovat odpovědné osoby spravující příslušné servery a zablokovat útočníkovi přístup k telefonnímu číslu či přístup k účtu počítače
- Uschovat důkazy, funkce Print Screen, která nám umožní kopírovat aktuální obraz stránky. Pomocí Ctrl + V zkopírovaný vzhled stránky vložíme do MS Word. Taktéž můžeme uložit a vytisknout případné e-maily, textové zprávy atd. (Seznam se bezpečně 1)
- Oznámit útok, obrátit se na školu a kontaktovat specializované instituce (pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče, speciálně pedagogické centrum, atd.) (ROGERS V., 2011)

4.3.3 Žák

Samozřejmě nejen pedagogové a rodiče by měli vědět, jakými způsoby předejít kyberšikaně. Neexistuje způsob, jak by mohl žák kyberšikaně úplně zabránit, ale je několik pravidel, díky kterým může snížit možnosti útoku či zabránit většímu rozsahu napadení (KREJČÍ V., 2010). Mezi ně řadíme:

- Respektovat ostatní uživatele
- Nebýt přehnaně důvěřivý
- Nesdílet osobní a citlivé informace či zveřejňovat další kontakty (telefonní číslo, ICQ)
- Seznámit se s pravidly služby, kterou využíváme
- Seznámit se s riziky elektronické komunikace

Uvedené rady se týkají obecně internetové komunikace.

Nadále se setkáváme s častějším užíváním sociálních sítí, nejčastěji s Facebookem. Jednou z podmínek pro vytvoření uživatelského účtu je, že uživatelem musí být osoba starší 13 let. Žák, který má vytvořený účet na sociální síti Facebook, může několika rychlými kroky naprosto zabezpečit svůj účet. Každý uživatel má k dispozici:

Nastavení a nástroje pro soukromí

Zde si uživatel může nastavit kdo vidí jeho příspěvky, má možnost si zkontrolovat obsah příspěvků na kterém je uživatel označen. Nadále jakým způsobem může být vyhledán. Doporučené je nezadávat svůj oficiální email či zveřejňovat telefonní číslo. V nastavení zabezpečení, lze také zkontrolovat, jaké informace jsou poskytovány klientům, které nemá daný uživatel v seznamu přátel.

Nastavení profilu Timeline a označování

Toto nastavení slouží pro ochranu svého vlastního profilu. Uživatel si zde může nastavit, kdo může zveřejňovat příspěvky na jeho profilu, kontrolovat obsah, který chce zveřejnit na svém profilu (pokud jiný uživatel odešle jakákoli data, která se mají objevit na profilu druhého uživatele, obsah je nejdříve zobrazen uživateli, který jej může blokovat či povolit).

Správa blokování

Zde je nejdůležitější pro prevenci kyberšikany zejména možnost zablokovat určitého uživatele. Ten pak nemá možnost uživatele nikde označit, zvát do skupin či událostí, zahájit s uživatelem konverzaci a ani si jej přidat mezi své přátele (FACEBOOK.COM).

5 Cíle práce a výzkumné otázky

5.1 Cíle práce

- 1) Zjistit, jak je realizovaná prevence kyberšikany u žáků na 2. stupni základních škol
- 2) Zjistit, jaké je povědomí žáků 2. stupně základních škol o problematice kyberšikany

5.2 Výzkumné otázky

1. Jakým způsobem je realizována prevence kyberšikany u žáků na 2. stupně základních škol
2. Jaké je vědomosti mají žáci 2. stupně základní škol o problematice kyberšikany

5.3 Metodika

5.3.1 Metodika výzkumu

Pro účely šetření byl zvolen kvalitativní výzkum. Dříve byla tato forma výzkumu vnímána jako doplňující kvantitativního výzkumu. V současné době má v sociálních vědách rovnocenné postavení jako ostatní formy výzkumu.

Zvolenou metodou bylo dotazování, které zahrnuje různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů. Tyto metody lze kombinovat či použít samostatně (HENDL J., 2008).

Autorka využila techniku polostandardizovaného rozhovoru, který vychází z předem připraveného seznamu otázek (Příloha č. 1, 2). Při tvoření otázek pro polostandardizovaný rozhovor je důležitá především teoretická znalost zkoumaného prvku. Otevřené otázky napomáhají porozumět pohledu jiných lidí, aniž by byl jejich pohled omezován pomocí výběru položek jako např. u dotazníkové techniky. Cílem této

techniky je získat komplexní a detailní informace o studovaném jevu (ŠVAŘÍČEK R., 2007).

5.3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Rozhovory byly vedeny s metodiky školní prevence a s žáky na 2. stupni základních škol na Třebíčsku.

Z okresu Třebíč bylo osloveno 21 škol informačním e-mailem. Po odeslání informačních e-mailů byli telefonicky kontaktováni ředitelé škol a metodici školní prevence. Zájem o spolupráci projevilo 6 škol. Na jedné ze škol bylo možné rozhovory realizovat až v září 2013, což autorka odmítla z důvodu termínu odevzdání bakalářské práce.

Rozhovor se žáky byl realizován o velké přestávce, aby nenarušoval vyučovací hodiny. Podle doby trvání velké přestávky byli vybráni náhodně 3 žáci z 6.-9. ročníku. Rozhovory jsem vedla také z důvodu, aby je žáci vnímali neformálně a proběhly bez účasti pedagogického personálu. Celkový počet respondentů tedy činí 15 žáků a 5 metodiků školní prevence.

5.4 Výsledky rozhovorů s metodiky školní prevence ZŠ v Třebíči

Otázka č. 1

Kdo na Vaší škole, kromě Vás realizuje primární prevenci sociálně patologických jevů?

Tabulka č. 1

Respondent	Odpověď
R 1	metodik školní prevence ostatní pedagogové Státní zdravotnický ústav
R 2	klub Zámek- centrum prevence Třebíč občanské sdružení Střed městská policie
R 3	metodik školní prevence pro 1. stupeň ZŠ metodik školní prevence pro 2. stupeň ZŠ klub Zámek - centrum prevence Třebíč občanské sdružení Střed
R 4	metodik školní prevence výchovný poradce klub Zámek - centrum prevence Třebíč občanské sdružení Střed městská policie
R 5	metodik školní prevence třídní učitelé ostatní pedagogové výchovný poradce občanské sdružení Střed

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 2

Jakým způsobem realizujete ve Vaší škole primární prevenci sociálně patologických jevů?

Tabulka č. 2

Respondent	Odpověď
R 1	předmět Výchova ke zdraví předmět Výchova k občanství počítačový program nainstalovaný na centrální počítači komiksy peer programy
R 2	přednášky peer programy výukové videa
R 3	přednášky projekt „Ta naše etika česká“ předmět Informatika
R 4	předmět Výchova ke zdraví předmět Výchova k občanství přednášky účast na výzkumu „online rizika na netu“
R 5	předmět Výchova ke zdraví předmět Výchova k občanství předmět Informatika třídnické hodiny výuková videa a programy

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 3

Absolvují pedagogové nějaké vzdělávací semináře či kurzy v oblasti primární prevence?

Tabulka č. 3

Respondent	Odpověď
R 1	účast na seminářích a kurzech je dobrovolná
R 2	seminář vedený pedagogicko-psychologickou poradnou 2x ročně po 4 hodinách
R 3	pouze metodici školní prevence
R 4	seminář vedený pedagogicko-psychologickou poradnou 1x ročně po 2 hodinách
R 5	kurz „Minimalizace šikany“

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 4

Kdy poprvé jste slyšel/a pojem kyberšikana?

Tabulka č. 4

Respondent	Odpověď
R 1	před 6 lety
R 2	nevzpomíná si
R 3	před 5-6 lety
R 4	před 3 lety
R 5	nevzpomíná si

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 5

Z jakých zdrojů jste se vy sám/a dozvěděla o problematice kyberšikany?

Tabulka č. 5

Respondent	Odpověď
R 1	při studiu vysoké školy periodika internet
R 2	televize
R 3	televize
R 4	televize při studiu vysoké školy
R 5	odborná literatura

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 6

Zaměřujete se v rámci primární prevenci sociálně patologických jevů ve Vaší škole přímo na kyberšikanu?

Všichni respondenti shodně uvedli, že se primární prevenci a to konkrétně kyberšikaně věnují.

Otázka č. 7

Od koho si myslíte, že mají žáci nejvíce informací o problematice kyberšikany?

Tabulka č. 7

Respondent	Odpověď
R 1	škola
R 2	škola vrstevníci
R 3	škola
R 4	škola

R 5	škola
-----	-------

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 8

Myslíte si, že žáky zajímá jak se chránit proti kyberšikaně?

Tabulka č. 8

Respondent	Odpověď
R 1	pouze mladší žáky
R 2	pouze mladší žáky
R 3	ne
R 4	ne
R 5	ano

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 9

Máte nějaké další plány a nápady v oblasti primární prevenci sociálně patologických jevů na vaší škole?

Tabulka č. 9

Respondent	Odpověď
R 1	projekt „Den bez tabáku“
R 2	nadále spolupracovat s externími organizacemi a orgány
R 3	nadále spolupracovat s externími organizacemi a orgány
R 4	nadále spolupracovat s externími organizacemi a orgány zájezdy do koncentračních táborů
R 5	nadále spolupracovat s externími organizacemi a orgány vytvoření intervenčních programů

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 10

Co Vám v současné době brání v jejich realizaci?

Všichni respondenti shodně uvedli, že v realizaci dalších plánů a nápadů v oblasti primární prevenci sociálně patologických jevů jim brání finance.

5.5 Výsledky rozhovorů s žáky ZŠ v Třebíči

Otázka č. 1

Dokázal by si mi říct, co je to kyberšikana?

Tabulka č. 11

Respondent	Šikana přes internet/počítač	Šikana přes mobilní telefon	Zveřejňování fotek a videí na internetu	Neví
R 1	ano	-	-	-
R 2	-	-	ano	-
R 3	ano	-	-	-
R 4	ano	-	-	-
R 5	ano	ano	-	-
R 6	ano	ano	-	-
R 7	ano	-	ano	-
R 8	-	-	-	ano
R 9	ano	-	-	-
R 10	ano	-	-	-
R 11	ano	-	-	-
R 12	-	-	-	ano
R 13	ano	-	-	-
R 14	ano	ano	-	-
R 15	ano	-	-	-

Otázka č. 2*Co si kdy kyberšikaně slyšel a od koho?*

Tabulka č. 12

Respondent	Zdroj	Informace
R 1	přednáška	šikana kyberšikana prevence
R 2	nevím	nevím
R 3	přednáška škola televize	nevím
R 4	přednáška škola rodiče	nevím
R 5	nízkoprahové zařízení	prevence
R 6	přednáška pedagogové	nevím
R 7	internet	nevím
R 8	přednáška	nevím
R 9	přednáška pedagogové	nevím
R 10	vrstevníci	nevím
R 11	škola	nevím
R 12	neslyšela o ní	nevím
R 13	pedagogové	nevím
R 14	internet televize periodika	nevím

	ročníková práce	
R 15	škola	nevím

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 3

Já ti teď přečtu několik případů, a ty mi zkusíš říct, co z toho je kyberšikana:

- A. Když někdo na internetu (sociální síti, chatu), vytvoří diskuzi, kde se s ostatními vzájemně baví o tom, jak někomu konkrétnímu fyzicky ublíží
- B. Když někdo opakovaně posílá zprávy (textové zprávy, emaily, sociální síti), ve kterých ho uráží a vyhrožuje mu
- C. Když někdo někoho pomlouvá, roznáší o něm lži (textové zprávy, emaily, sociální síti)
- D. Když se někdo vydává za někoho jiného a pod jeho jménem např. posílá různé komentáře, videa, fotky
- E. Když někdo o někom zveřejní nějaké jeho tajemství?
- F. Když někdo někomu tvrdí, že je jeho přítel, a pak prozrazuje ostatním s čím se mu ten druhý svěřil?
- G. Když někdo někoho neprávem vyloučí z nějaké diskuze, chatu, skupině na sociální síti
- H. Když někdo někoho natočí jak ho šikanují a zveřejní to na internetu)

Tabulka č. 13

Případ Respondent	A	B	C	D	E	F	G	H
R 1	ano	ano	ano	ne	ne	-	ne	ano
R 2	ano	ano	ano	-	ano	ne	ano	ano
R 3	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
R 4	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ne	ano

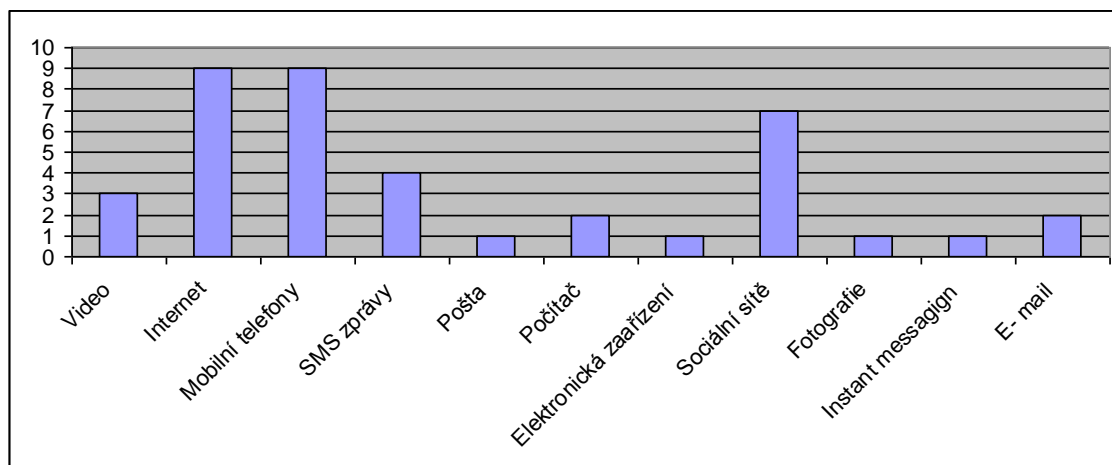
R 5	ano	ano	ano	ano	ne	-	ne	ano
R 6	ano	ano	ne	ano	-	-	ano	ano
R 7	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano
R 8	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ne	ano
R 9	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne
R 10	ano	ano	-	ano	ano	ne	ano	ano
R 11	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
R 12	ne	ano	ano	ne	ne	ne	ne	ne
R 13	ano	ano	ano	ne	ano	ne	ne	ano
R 14	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano
R 15	ne	ano	ano	ano	ne	ano	ne	ano

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 4

Čím vším si myslíš, že se může kyberšikanovat?

Graf č. 1

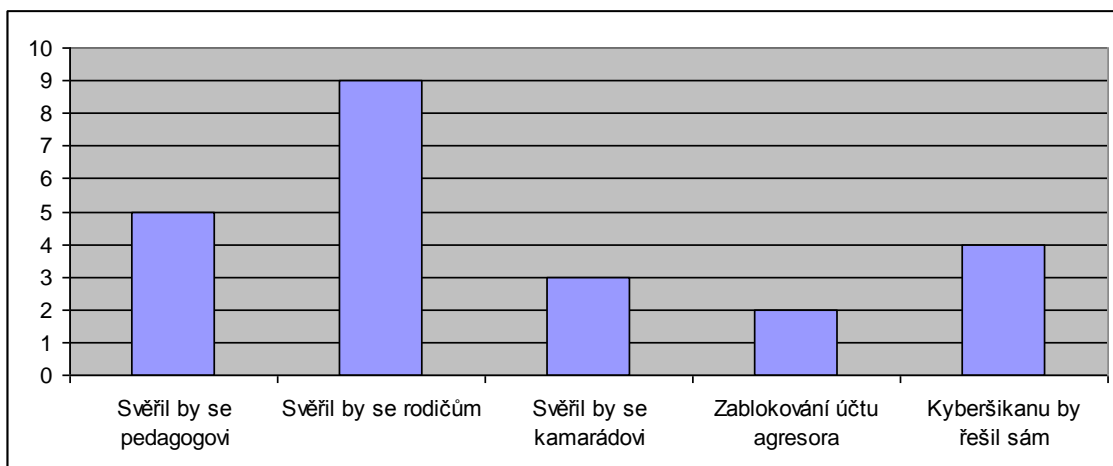

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 5

Co by si udělal, kdyby ti někdo opakovaně posílal zprávy (na chatu nebo FB) ve kterých by ti nadával, urážel tě a posmíval se ti. Víš co máš v takové situaci udělat?

Graf č. 2

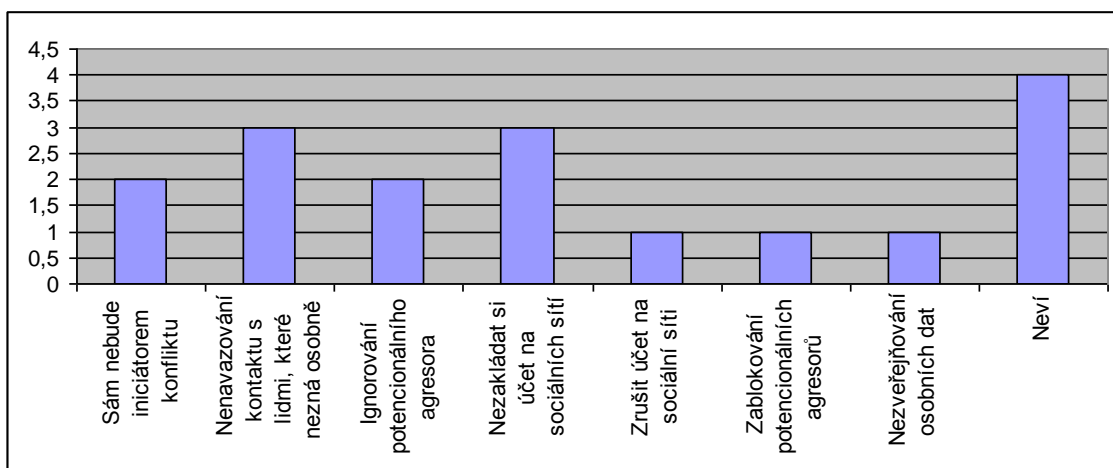

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 6

Jak se vyvaruješ toho, aby Tě někdo kyberšikanoval?

Graf č. 3

Zdroj: vlastní výzkum

6 Diskuze

Prevenci sociálně patologických jevů zastřešuje především metodik školní prevence, na prevenci se podílí taktéž i ostatní pedagogičtí pracovníci. Všechny z dotazovaných škol spolupracují i s externími odborníky, tak jak doporučuje MŠMT č.j. 22294/2013-1. Především tak s Klubem Zámek - centrem prevence a s občanským sdružením Střed. Obě tyto organizace vytváří preventivní programy sociálně patologických jevů, kterých se může zúčastnit každá škola. Dvě z dotazovaných škol, spolupracuje i s městskou policií Třebíč.

Nejčastějším způsobem, jakým se realizuje prevence sociálně patologických jevů jsou přednášky, zejména vedené již zmiňovanými organizacemi. Veškerá prevence je také zařazena v předmětech Výchovy ke zdraví a Výchově k občanství, což je dle Koláře (2011) vhodné, protože takto se žáci průběžně seznamují s prevencí násilí. Na jedné z oslovených škol se realizuje prevence sociálně patologických jevů i přímo v třídnických hodinách, které jsou každý týden. Při pravidelných třídnických hodinách pedagog pozoruje vztahy ve třídě a celkovou atmosféru, přičemž se tak snižuje výskyt šikany. (VAŠUTOVÁ M., 2010). Některé školy taktéž vlastní výuková videa, jako např. „Seznam se bezpečně“ či výukové programy a komiksy.

Nadále se autorka zajímala o to, zda i pedagogové absolvují nějaké vzdělávací kurzy či semináře v oblasti primární prevence. Společné vzdělávání a supervize je důležitá k efektivní realizaci Školního programu proti šikanování (KOLÁŘ M., 2011). Čtyři z pěti škol pravidelně absolvují semináře v oblasti prevence sociálně patologických jevů (u jedné školy tento typ seminářů absolvují pouze metodici školní prevence) a z nich tři školy se prostřednictvím těchto seminářů vzdělávají i na téma šikana a kyberšikana.

Metodici školní prevence se poprvé o této problematice dozvěděli z médií nebo při studiu na vysoké škole.

Na všech oslovených školách se realizuje primární prevence přímo kyberšikany a to zejména na 2. stupni. V jedné z oslovených škol probíhá prevence kyberšikany už na 1.

stupni, žáci se k tématu vrací i na 2. stupni. Nejčastěji se tato problematika probírá v hodinách Informatiky, pro žáky je vhodné, aby se seznámili nejen se svými právy ale i povinnostmi pro užívání informačních technologií (KAVALÍR A., 2009).

Zajímavý byl fakt, že dle pedagogů, prevence kyberšikany více zaujala žáky nižších ročníků, tudíž se domnívám, že by se prevencí kyberšikany měli pedagogičtí pracovníci zabývat již na 1. stupni základní školy. Žádný z metodiků školní prevence se nedomnívá, že žáci mohou mít informace od svých rodičů. Nejvíce informací mají podle nich ze školy či od svých vrstevníků. Autorka se domnívá, že by na tuto problematiku měli být upozorněni i rodiče. Zejména tak, co mají dělat, pokud zjistí, že dítě je napadeno kyberagresorem, příklad postupu uvádí např. Rogers (2011).

Metodici chtějí i nadále spolupracovat s externími organizacemi. Jako největší problém vnímají pedagogové nedostatek financí. Zarážející byl pro autorku i fakt, že na třech školách se setkali s negativní reakcí ze strany rodičů při spolufinancování preventivních programů. Tak jak zmiňoval jeden z metodiků, určitý problém je i to, když se pak těchto preventivních programů neúčastní celá třída.

Druhým cílem bylo zjistit, jaké jsou vědomosti žáků o kyberšikaně. S výjimkou dvou žáků, kteří nevěděli, co je to kyberšikana se všichni ostatní shodli na tom, že se jedná o násilné chování, prostřednictvím informačních technologií (KOLÁŘ M., 2011).

Většina oslovených žáků pojem kyberšikana zná zejména ze školy, jak z přednášek externích organizací, tak od pedagogů. Čímž se potvrzují hypotézy metodiků školní prevence o tom, že nejvíce informací mají žáci ze školy. Zarážející by fakt, že pouze jeden z žáků byl o kyberšikaně informován od svých rodičů. Většina domácností vlastní počítač a s ním i přístup k internetu, taktéž i většina dětí a mládeže vlastní svůj mobilní telefon. Podle Szotkowskiho (2010) je důležité aby rodiče se svými dětmi hovořili o možném nebezpečí na internetu.

Aby autorka zjistila, co žáci vnímají jako kyberšikanu a co nikoliv, ptala se jich na příklady druhů kyberšikany podle typu činu (ROGERS V., 2011). Všichni žáci se shodli na Obtěžování (Harassment), dále se žáci nejvíce shodli na Happy slappingu, Pomlouvání (Denigration). O něco méně žáků nevnímá jako kyberšikanu Předstírání

(Impersonation) a Prozrazení (Outing) a nejméně žáci vnímají jako kyberšikanu, když někdo někoho vyloučí neprávem z nějaké diskuze, chatu nebo skupiny na sociální síti čili Vyloučení (Exclusion) a to, když se někdo vydává za přítele a následně zveřejňuje jeho tajemství či citlivé informace, jedná se zde o Podvod (Trickery).

Žáci si taktéž uvědomují, že nejčastějšími prostředky kyberšikany jsou obecně internet a mobilní telefony. Konkrétními příklady byly sociální síť a SMS zprávy. Je to patrné vzhledem k tomu, že počet jedinců vlastnících mobilní telefony stále narůstá a jejich funkce jsou stále lepší např. fotoaparát, kamera a okamžitý přístup k internetu.(ROGERS V., 2009).

Autorku dále zajímalo, jak by žáci postupovali v případě, že by se stali obětí kyberšikany. Nejčastěji žáci odpovídali, že by daný problém řešili s rodiči či s pedagogy. Autorka pozitivně vnímá fakt, že žáci by neměli obavy požádat o pomoc i dospělé a svěřit se se svým problémem. Méně žáků by se snažilo řešit problém sama nebo by problém vůbec neřešilo.

Poslední otázka pro žáky se týkala znalosti způsobu prevence kyberšikany. Pouze čtvrtina žáků se domnívá, že kyberšikaně lze předejít tak, že si na sociální síti Facebook přidávají do „Přátel“ pouze ty, které znají osobně nebo, že je důležité vědět, jaké informace či fotky sdílí na svém profilu. Dva žáci vnímají prevenci tak, že oni sami se nestanou iniciátorem jakéhokoliv konfliktu. Další tři žáci vnímají prevenci v nezakládání si účtu na sociální síti Facebook, jeden z žáků vnímá prevenci ve zrušení účtu na sociální síti. Pokud si ovšem přečteme podmínky při zakládání účtu např. u sociální sítě Facebook, můžeme se dozvědět, že účet není úplně zrušen. Je pouze archivován a to i s celým obsahem po dobu 3 let. Sociální síť Facebook, tak umožňuje uživatelům, kteří by chtěli její služby využít do budoucna, navrátit profil i s jeho původním obsahem (Facebook.com). Ostatní žáky nenapadl žádný jiný způsob, jak kyberšikaně předejít.

7 Závěr

Práce pojednává o prevenci kyberšikany u žáků na 2. stupni základní škol. Tato práce měla zkoumat, jak se realizuje prevence kyberšikany u žáků na 2. stupni základních škol a zároveň tak, jaké je povědomí těchto žáků o této problematice.

Cílem bylo zjistit, jakým způsobem se prevence kyberšikany realizuje a jaké vědomosti o ní žáci mají.

Všechny z oslovených škol realizují primární prevenci kyberšikany v souvislosti s primární prevencí sociálně patologických jevů. Primární prevenci zastřešuje především metodik školní prevence, nadále pedagogičtí pracovníci. Všechny školy taktéž spolupracují i s dalšími organizacemi a to zejména s Klubem Zámek - centrem prevence a s občanským sdružením Střed. Primární prevence probíhá nejčastěji formou přednášek a nadále v hodinách jako jsou Výchova ke zdraví a Výchova k občanství.

Na čtyřech z pěti škol absolvovali nejen metodici školní prevence ale i pedagogové kurz či seminář v oblasti primární prevence sociálně patologický jevů.

Metodici se shodli na tom, že nejvíce informací mají žáci ze školy, většina tvrdí, že tato problematika zajímá spíš mladší žáky. Autorka se domnívá, že prevence by měla probíhat již na 1. stupni základních škol. Metodici vidí užitečnost ve spolupráci s externími organizacemi, největší problém v realizování primární prevence vidí ve financování.

Povědomí žáků o tom, co je to kyberšikana je velmi dobré, většinu z druhů kyberšikany podle útoku zhodnotili správně. Nejméně žáci jako kyberšikanu vnímají Vyloučení (Exclusion) a Podvod (Trickery).

Podle žáků jsou nejčastějšími prostředky kyberšikany mobilní telefony a internet, zejména pak sociální sítě.

Pokud by se sami stali obětí kyberšikany, nejčastěji by se svěřili rodičům a pedagogům. Jak kyberšikaně předejít věděla jen čtvrtina dotázaných.

8 Seznam informačních zdrojů

Monografie:

1. ČAPEK R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. ISBN 978-80-247-1718-0
2. FIELDOVÁ E. M. *Jak se bránit šikaně*. 1. vydání. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2
3. HENDL J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
4. KAVALÍR A., *Kyberšikana a její prevence*. 1. vydání. Plzeň, 2009, ISBN 978-80-86961-78-1
5. KOLÁŘ M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vydání. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
6. KOLÁŘ Z. a kol. *Výkladový slovník z pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2012. ISBN 978-80-247-3710-2
7. KREJČÍ V.. *Kyberšikana: kybernetická šikana*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-254-7791-5.
8. MACHOVÁ J., D. KUBÁTOVÁ, a kol. *Výchova ke zdraví*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2715-8

9. MARTÍNEK Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. Praha: GRADA, 2009. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.
10. MATOUŠEK O. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7367-825-8
11. ŘÍČAN P., P. JANOŠOVÁ . *Jak na šikanu*. 1. Praha: GRADA, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
12. SZOTKOWSKI R., *Patron bezpečného netu*, 1. vydání. Olomouc, 2010, Dostupné z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/350/63/lang,czech/>
13. ŠVARŘÍČEK R., ŠEĐOVÁ K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80.7367-313-0
14. VALIŠOVÁ A., H. KASÍKOVÁ a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. ISBN 978-80-247-1734-0
15. VAŠUTOVÁ M. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5

Elektronické dokumenty:

16. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních Č. j.: 20 006/2007-51. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. ©2006- 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11?highlightWords=006%2F2007-51>
17. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Č.j. 22294/2013-1. *MŠMT:*

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. ©2006- 2013 [cit. 2013-07-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn>

18. VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ČESKÝCH DĚTÍ V PROSTŘEDÍ INTERNETU 2013. Dostupné z: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/sezn-1202-0301-wdms/files/prezentace2013.pdf>
19. PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ. Prevence-info.cz: Prevence rizikového chování [online]. © 2010-2013, [cit. 2013-2-17]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz>
20. PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY. Portal.gov.cz: Portál veřejné správy [online]. © 2013, [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/portal/obcan/>
21. PREVENCE KYBERŠIKANY. Kybersikana.eu: Prevence kyberšikany [online]. © 2012, [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://www.kybersikana.eu>
22. E- BEZPEČÍ. Cms.e-bezpeci.cz [online]. © 2010-2013, [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz>
23. FACEBOOK. Facebook.com [online]. © 2013, [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: <https://www.facebook.com>.
24. BEZPEČNĚ- ONLINE. Bezpecne-online.cz: Příručka pro rodiče: jak zajisti bezpečí dětí na internetu [online]. © 2013, [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz/pro-rodice-a-ucitele.html>

Zákony:

25. ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11. Dostupný z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=68040&fulltext=&nr=40~2F2009&part=&name=&rpp=15#local-content>
26. ČESKO. Vyhláška č. 116 ze dne 15. dubna 2011 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: : *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 43. Dostupné také z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=74209&fulltext=&nr=116~2F2011&part=&name=&rpp=15#local-content>
27. ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb. z e dne 1. ledna 2005, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=58471&fulltext=&nr=561~2F2004&part=&name=&rpp=15#local-content>

Seriálový pořad:

28. *Pološero*, 1. epizoda, Šikana. TV, ČT1, 6. září 2011. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10318730018-polosero/211562222000001-polosero-sikana/>

Filmy:

29. Seznam se bezpečně 1 [film]. Directed by Rudolf KUDRNÁČEK. CZ: Seznam.cz, a.s., 2009.

30. Seznam se bezpečně 2 [film]. Directed by Dana VAŇUROVÁ, Miroslav VAŇURA. CZ: Seznam.cz, a.s., 2012

9 Klíčová slova

Šikana

Kyberšikana

Prevence

10 Seznam příloh

Příloha 1 Osnova rozhovorů s metodiky školní prevence

Příloha 2 Osnova rozhovorů se žáky 2. stupně ZŠ

Příloha 1 Osnova rozhovorů s metodiky školní prevence

Otázka č. 1

Kdo na Vaší škole, kromě Vás realizuje primární prevenci sociálně patologických jevů?

Otázka č. 2

Jakým způsobem realizujete ve Vaší škole primární prevenci sociálně patologických jevů?

Otázka č. 3

Absolvují pedagogové nějaké vzdělávací semináře či kurzy v oblasti primární prevence?

Otázky č. 4

Kdy poprvé jste slyšel/a pojem kyberšikana?

Otázky č. 5

Z jakých zdrojů jste se vy sám/a dozvěděla o problematice kyberšikany?

Otázka č. 6

Zaměřujete se v rámci primární prevenci sociálně patologických jevů ve Vaší škole přímo na kyberšikanu?

Otázka č. 7

Od koho si myslíte, že mají žáci nejvíce informací o problematice kyberšikany?

Otázka č. 8

Myslíte si, že žáky zajímá jak se chránit proti kyberšikaně?

Otázka č. 9

Máte nějaké další plány a nápady v oblasti primární prevenci sociálně patologických jevů na vaší škole?

Otázka č. 10

Co Vám v současné době brání v jejich realizaci?

Příloha 2 Osnova rozhovorů se žáky 2. stupně ZŠ

Otázka č. 1

Dokázal by si mi říct, co je to kyberšikana?

Otázka č. 2

Co si kdy kyberšikaně slyšel a od koho?

Otázka č. 3

Já ti teď přečtu několik případů, a ty mi zkusíš říct, co z toho je kyberšikana:

- A. Když někdo na internetu (sociální síti, chatu), vytvoří diskuzi, kde se s ostatními vzájemně baví o tom, jak někomu konkrétnímu fyzicky ublíží*
- B. Když někdo opakovaně posílá zprávy (textové zprávy, emaily, sociální síti), ve kterých ho uráží a vyhrožuje mu*
- C. Když někdo někoho pomlouvá, roznáší o něm lži (textové zprávy, emaily, sociální síti)*
- D. Když se někdo vydává za někoho jiného a pod jeho jménem např. posílá různé komentáře, videa, fotky*
- E. Když někdo o někom zveřejní nějaké jeho tajemství?*
- F. Když někdo někomu tvrdí, že je jeho přítel, a pak prozrazuje ostatním s čím se mu ten druhý svěřil?*
- G. Když někdo někoho neprávem vyloučí z nějaké diskuze, chatu, skupině na sociální síti*
- H. Když někdo někoho natočí jak ho šikanují a zveřejní to na internetu*

Otázka č. 4

Čím vším si myslíš, že se může kyberšikanovat?

Otázka č. 5

Co by si udělal, kdyby ti někdo opakovaně posílal zprávy (na chatu nebo FB) ve kterých by ti nadával, urážel tě a posmíval se ti. Víš co máš v takové situaci udělat?